

Genom banvallen över gravfältet

Schaktövervakning 2010

Hjälmsstad 1:2 m.fl., Föra socken, Borgholms kommun, Öland

Jhonny Therus

KALMAR LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2010:30

Genom banvallen över gravfältet

Schaktövervakning 2010

Hjälmsstad 1:2 m.fl., Föra socken, Borgholms kommun, Öland

Författare	Jhonny Therus
Copyright	Kalmar läns museum
Redaktion	Per Lekberg, Seija Nyberg
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

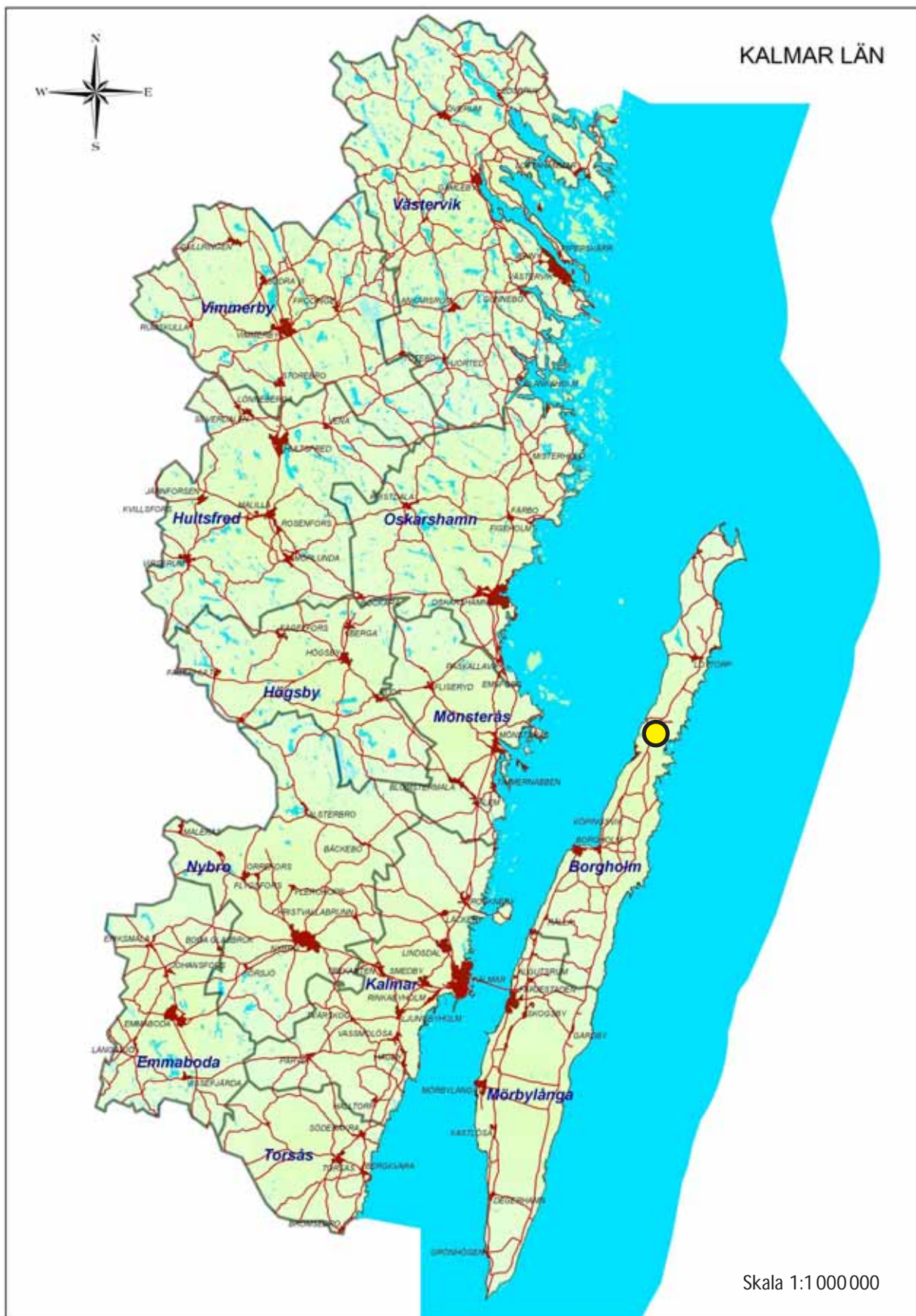
Keywords: Trench evaluation, stone setting, Iron Age

This report presents the results of an archaeological trench evaluation performed at Hjälmsstad, Föra parish, Öland, in October 2010. The evaluation was initiated in connection with the development of a new water and sewage system that ran through or in close proximity of several Iron Age monuments and revealed one area where the pipe trench came

into contact with previously hidden ancient remains. As the trench for the new pipes utilised an older, already existing, trench the impact of the development on the ancient features in the area is judged to be minimal. Thus no further antiquarian work will be needed in connection to the laying of the new pipe.

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Inledning.....	8
Topografi och fornlämningsmiljö.....	9
Genomförande	11
Resultat	12
Tolkning och åtgärdsförslag.....	15
Referenser	16
Tekniska och administrativa uppgifter	17

Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerat.

Sammanfattning

Kalmar läns museum har på uppdrag av Länsstyrelsen i Kalmar län genomfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning längs sträckningen för nedläggandet av en ny VA-ledning i Hjälmsstad, Föra socken, Borgholms kommun, Öland. Uppdragsgivare var Borgholms energi. Ledningssträckningen löper genom, eller i nära anslutning till RAÅ 69 och 70, gravar och gravfält från järnåldern. Syftet med undersökningen var att bedöma omfattningen av arbetsföretagets inverkan på fornlämningar och bedöma kostnaden för en eventuell slutundersökning. Den nya VA-ledningens inverkan på fornlämningar bedöms som ringa då den skall nedläggas i ett redan befintligt, äldre schakt och resultatet av undersökningen visar att, med

ett undantag, inga fornlämningar finns i schaktet eller schaktkanterna. Undantaget utgörs av ett område i det nu upptagna schaktets norra del där banvallen överlagrade vad som förefaller vara rester av en eller flera stensättningar genom vilka det äldre schaktet tidigare dragits. I dessa påträffades under stenpackning två kolfläckar innehållande brända ben. Därför föreslår Kalmar läns museum att inga ytterliga antikvariska åtgärder är nödvändiga i ärendet, under förutsättning att det nya VA-schaktet inte går utanför kanterna på det redan befintliga schaktet och att försiktighet iakttas i områdets NV-del där möjliga fornlämningar påträffades intill det äldre schaktet.

Inledning

Denna rapport redovisar resultatet av en arkeologisk förundersökning av RAÅ 69 och 70, inom fastigheten Hjälmsstad 1:2 m.fl. i Föra sn, Borgholms kommun, Öland, i form av schaktövervakning.

Bakgrunden till undersökningen är en av

Borgholms energi planerad VA-ledningsnedläggning, vilken berör fornlämningarna. Sträckningen för ledningen går genom nämnda fornlämningar längs en äldre banvall som dock antogs överlagra möjliga gravar.

Topografi och fornlämningsmiljö

Gravarna är belägna längs en flack åsrygg i betesmark med alvarkaraktär. I en avmätning från 1728 ingår förundersökningsplatsen i byns alvarmark och i enskifteskartorna från 1812 och 1822 specificeras området som betesmark. I området fanns också väderkvarn och malmbebyggelse.

Förhistoriska lämningar i närområdet begränsas till de aktuella gravfältet, en fyndplats för bronsnål vid södra delen av dagens bytomt (RAÄ 137) och en borttagen husgrund (RAÄ 76). Sistnämnda husgrund låg strax väster om den historiska bytomten och kan sannolikt

knytas till gravfältets användningsperiod.

I grannbyn Lofta har fem stensättningar blivit arkeologiskt sakkunnigt undersökta, RAÄ 58 och 64). Undersökningarna visade att gravarna rymde såväl brandlager som hällkistor och utifrån gravfynden har de daterats till äldre romersk järnålder – yngre romersk järnålder / folkvandringstid (Rasch 2001 s175 f).

Genom fornlämningsområdet löper en äldre banvall vilken bedömts troligen överlagrande potentiella fornlämningar. I denna banvall är ett äldre ledningsschakt, med ett djup av ca 1,2 m, draget.

Fig 1. Undersökningschaktet med det äldre VA-schaktet utmärkt.

Genomförande

Förundersökningen genomfördes under två fältdagar i oktober i syfte att bedöma omfattningen av arbetsföretagets inverkan på befintliga fornlämningar, om banvallen överlagrade icke kända fornlämningar och kostnaden för en eventuell slutundersökning av det berörda området. Då det nya VA-schaktet endast skall utnyttja ett äldre, redan grävt, schakt kom en stor del av undersökningen att fokusera på att lokalisera sagda schakt samt att undersöka huruvida dolda fornlämningar förekom i ex-

ploateringsområdet. När det äldre schaktet lokaliserats följdes dess utsträckning och dess omedelbara närområde besiktigade. Där banvallen var uppbyggd med massor öppnades även ett något vidare schakt upp för att utröna banvallens konstruktion och om denna överlagrade icke tidigare kända fornlämningar. Arbetet utfördes med en arkeolog och en grävmaskin. Schakten mättes in med totalstation i Rikets nät (SWEREF99 16_30 och RH70) och fotograferades med digitalkamera

Resultat

Då det visade sig att det nu planerade VA-schaktet skall grävas ned i, men inte djupare än, det befintliga äldre VA-schaktet kom denna schaktövervakning främst att fokusera på att lokalisera det äldre schaktet och söka efter potentiella fornlämningar i dess kantområden. Banvallen besiktigades vidare utifrån tanken att den dels kunde överlagra potentiella fornlämningar, dels skall kunna tjänstgöra för trafik i samband med ledningsdragning. Under arbetet drogs två schakt, ca 91 x 2 m respektive 11,7 x 3 m stora, med en sammanlagd area av ca 242 m².

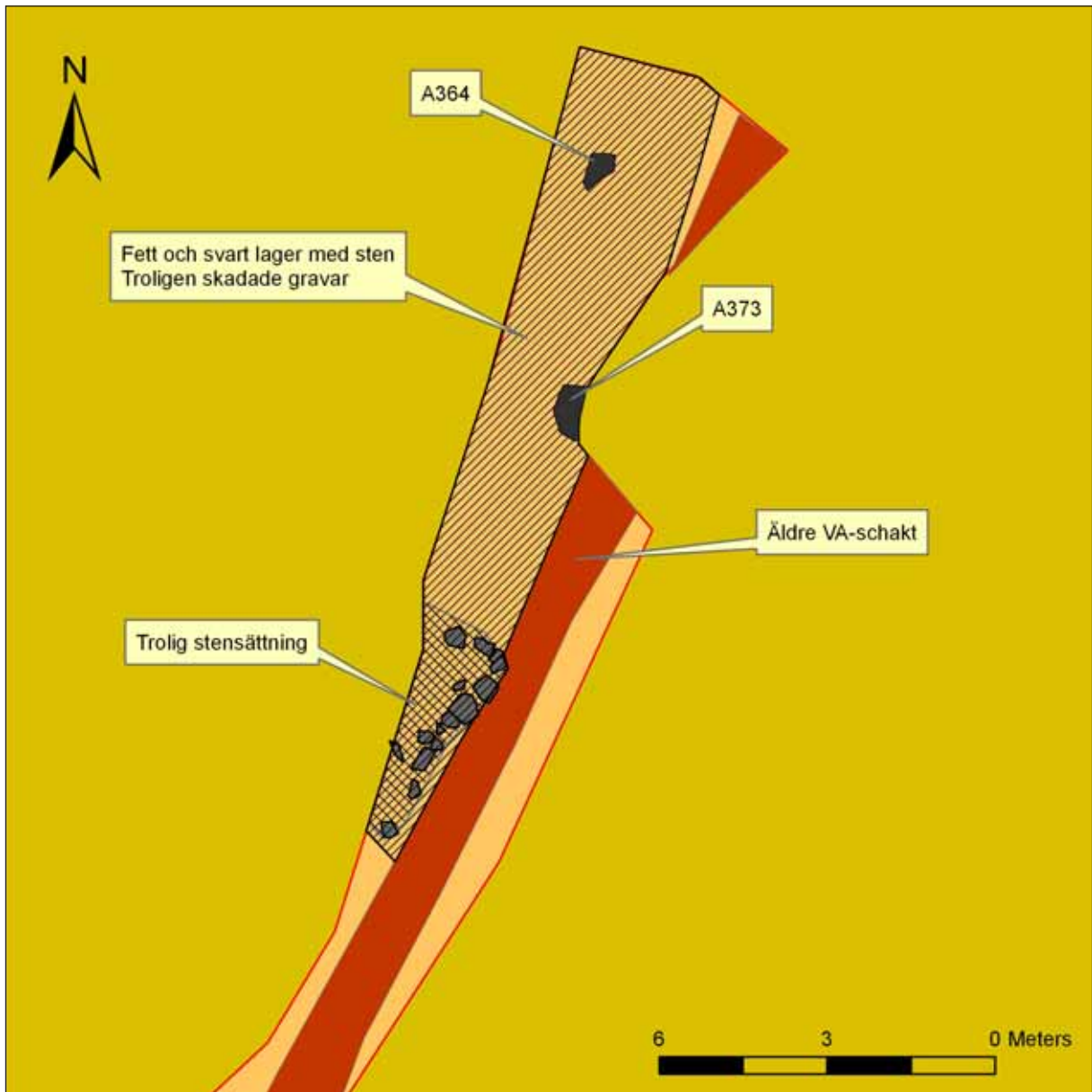
Anläggandet av banvallen förefaller ha haft mycket lite inverkan på underlaget vilket varierade kraftigt mellan undersökningsområdets södra, mittersta och norra delar. Dock så har det äldre, troligen 1,2 m djupa VA-schaktet, vilket ej kunde grävas i botten då det vid undersökningstillfället innehöll ledningar i bruk, förstört alla fornlämningar inom dess kanter.

I den södra delen av schaktet, närmast väderkvarnen och RAÄ 70, grävdes schaktet mellan ca 0,2-0,5 m djup. Här utgjordes markmaterialet främst av ljus silt med inslag av sten. Någon grövre konstruktion i banvallen kunde inte iakttas, dock var det äldre VA-schaktet fyllt med mörkare massor av omrörd karaktär med ett delvis tätt packat inslag av kalksten.

I exploateringsområdets mittparti låg berggrunden mycket ytligt, oftast under så lite som 0,05-0,1 m av tunn gräsvål, sand och sten. I mittpartiet var det äldre VA-schaktet ned-

sprängt i berget och således lättföljt. Här utgjordes vidare banvallen endast av två, några decimeter smala, dikesdragningar i kanterna och markytan har troligen planats av och ojämnheter fyllts ut. Det äldre VA-schaktet var här fyllt till större delen av sprängsten.

Endast i norra delarna av schaktet framkom indikationer på fornlämningar. Här var banvallen tydligt uppbyggd ovanpå den äldre markytan varför schaktet öppnades något vidare än den äldre schaktdragningen för att ge en bild av hur banvallen var konstruerad. Som djupast grävdes schaktet i den norra delen ca 0,7 m djupt, men i huvudsak var schaktet 0,3-0,4 m djupt. Under den tunna torven förekom ett ca 0,25 m tjockt lager av fin sand med inblandning av sten. Under det lagret förefaller banvallen här något uppbyggd av varierande jord- och stenmassor. Som mest var massorna ca 0,5 m tjocka och ökade i mäktighet norrut, utanför undersökningsområdet. Möjligen har marken även planats ut något innan banvallen konstruerats. I schaktets norra del och väster om det äldre VA-schaktet framkom ett parti med mycket mörk och fet kulturlagerlik jord kraftigt bemängt med rundad sten (Figur 2). I detta partis södra del påträffades en tät kantkedjelig stenpackning av 0,2-0,5 m stora stenar ca 0,25-0,4 m under banvallens yta (Figur 3). I botten av det feta sot- och stenlagret framkom även två oregelbundna kolfläckar (A364, A373), vilka innehöll fragment av brända ben. Det var under arbetets gång svårt att avgöra om det feta sotiga stenlagret

Figur 2. Schaktets norra del där banvallen överlagrade fornlämningar.

utgjorde en intakt stenfyllning i en grav, en något utplanad och omrörd stenfyllning från en fornlämning eller dumpmassor vilka härstörde från konstruktionen av banvallen. När kolfläckarna med brända ben påträffades stod det dock klart att det rörde sig om en fast fornlämning i skadat eller intakt tillstånd och arbetet avbröts, benen togs till vara och kolprov togs. Området tolkas som innehållande överbyggda och delvis utplanade rester av en eller flera stensättningar. Detta område skärs av det äldre VA-schaktet vars fyllning i detta

parti innehöll påtagligt många rundade naturstenar, vilka troligen är rester av genomgrävda fornlämningar. Området med sten-, kol- och sotlämningar var i schaktet ca 14 x 2,5 m brett. Dess övriga utbredning i terrängen gick inte att avgöra då lämningarna var belägna under banvallen och kräver ett större schaktarbete för att friläggas. Det kan dock anses för troligt att fornlämningarna sträcker sig minst lika långt i öst-västlig riktning som i nord-sydlig, varför minsta utbredning för fornlämningsområdet får anses vara 14 x 14 m.

Figur 2. Stensättningsliknande lämning överlagrad av banvallen. Foto från NO.

A364. Kolfläck

0,7 x 0,43 m, närmast oval, 0,1 m tjock kolfläck under ca 0,3-0,4 m av rundade 0,2-0,5 m stora naturstenar uppblandade med svartbrun fet och sotig, ibland humös, jord.

I kollagret togs ett mindre jordprov vilket innehöll 27 fragment brända ben med en vikt av 3,3g (Fnr 2).

A373. Kolfläck

0,9 x 0,46 m, närmast rund kolfläck utstickande ur schaktkanten och vilande i ett lager av 0,2-0,5 m stora rundade naturstenar uppblandade med svartbrun fet och sotig, ibland humös, jord. I kolförekomsten togs ett mindre jordprov i vilket ett fragment bränt ben med en vikt av 8g påträffades (Fnr 1).

Tolkning och åtgärdsförslag

Tolkningen och bedömningen av området är således att den äldre banvallen förefaller i undersökningsområdets mittparti vara anlagd direkt på berg i dagen, där potentiella fornlämningar planats ut eller fösts åt sidan. I områdets södra del fanns spår av banvallen endast i form av dikesdragningar och undergrunden bestod av lös silt med ett inslag av sten. Inte heller här påträffades spår av fornlämningar. I områdets norra del var banvallen tydligare konstruerad med ett sandlager på en fyllning av blandade jordmassor med inslag av sprängsten och parti-vis rundad natursten. I områdets nordvästra del, i stycket mellan det äldre VA-schaktet och

den västra schaktkanten påträffades vad som tolkas som rester av fornlämningar i form av stensättningar med en utbredning av minst 14 x 14 m belägna under banvallen och möjligen utanför dess kanter i den omgivande åker- och skogsmarken.

Gällande anläggningen av det nya VA-schaktet och dess inverkan på befintliga fornlämningar anser Kalmar Läns Museum, under förutsättning att endast det äldre VA-schaktet utnyttjas och stor försiktighet iakttas i områdets norra del, att inga ytterligare antikvariska åtgärder är nödvändiga i ärendet. Beslut fattas av Länsstyrelsen i Kalmar län.

Referenser

Rasch, M. 2001. Föra socken. *Ölands järnåldersgravfält*. Volym IV. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-2726-08 (551-3832-07)

Kalmar läns museums dnr: 33-184-08

Projektnummer KLM: 10/32

Uppdragsgivare: Borgholm energi. Box 55, 387 21 Borgholm

Landskap: Öland

Kommun: Borgholms kommun

Socken: Föra

Fastighet: Hjälmsstad 1:2 m.fl.

Fornlämningsnr: RAÄ 69, 70

Ekonomisk karta: 5H4c NO (RT90)

X koordinat: 6323381 (SWEREF99)

Y koordinat: 613066

M ö h: 5

Fältarbetstid: oktober 2010

Antal arbetsdagar: 2

Maskintid: ca 12 timmar

Personal: Jhonny Therus

Foto, Du nr: Du178_1-9

Fynd nr: KLM 44620:1-2

Fynd: Brända ben

Analys: Inga analyser utfördes

Dokumentation: All dokumentation förvaras på KLM.

Inmätning: (SWEREF99 16_30 och RH70).

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se